

8.2 Економічна сутність та види міжнародних страхових послуг

Страхування в системі міжнародних економічних відносин проявляється у всіх основних формах міжнародного співробітництва. Перш за все, страхування як вид економічної діяльності слід розглядати як окремий специфічний напрям міжнародних економічних зв'язків. Так, страхові послуги виступають частиною світового ринку послуг і відносяться до такої форми міжнародних економічних відносин як міжнародна торгівля. Роль страхування в захисті майнових інтересів учасників зовнішньоекономічної діяльності дуже цінна і важлива, оскільки дозволяє мінімізувати та компенсувати збитки від ризиків здійснення зовнішньоекономічної діяльності. В більшості випадків договір страхування є невід'ємною частиною міжнародної торговельної угоди. В свою чергу, страхові компанії виступають досить великими інвесторами на міжнародних ринках, розміщуючи кошти страхових фондів в активи та виступаючи вкладниками в капітали інших господарюючих суб'єктів.

Необхідно відзначити, що поняття «страхування» є більш широким, ніж поняття «страхові послуги», і включає в себе не тільки страховий захист, але й ряд інших функцій (інвестиційну, прогностичну і т. д.). Тому, досліджуючи економічну сутність міжнародних страхових послуг, слід їх розмежовувати.

Так, в Оксфордському бізнес-словнику під страхуванням розуміється «контракт, складений компанією, товариством або державою, за яким надаються гарантії компенсації від втрат, збитків, хвороби, смерті і т. д. взамін на регулярні платежі» [579, с. 620]. У зв'язку з цим, можна виділити особливий підхід до визначення поняття страхування, свого роду «бізнес-підхід», при якому страхування представляється як певний контракт або страховий поліс.

Схоже визначення міститься і в словнику Лонгман (Longman Dictionary of contemporary English): «страхування – це угода з компанією, за якою страхувальник щорічно виплачує страховику певну грошову суму, а страховик покриває витрати страхувальника, якщо страхувальник зіткнеться з несприятливими обставинами, наприклад захворіє або з ним станеться нещасний

випадок» [580, с. 739]. Відзначимо, що в даному визначенні присутній зв'язок бізнес-підходу із захисною функцією страхування.

Аналізуючи вищенаведені визначення страхування, можна підкреслити два ключових моменти страхування: угоду і гарантію відшкодування витрат. Угода або контракт представляє собою страховий поліс, в якому вказуються умови страхового покриття. У цьому випадку гарантія компенсації скоріше залежить від ряду умов, прописаних у договорі страхування або доданих до неї правилах страхування.

У зарубіжній літературі під страхуванням іноді також розуміється механізм, що забезпечує гарантування часткової або повної фінансової компенсації втрат в разі настання події, яка не залежить від дії застрахованої сторони. Тим самим страхування виступає як економічна категорія, суть якої полягає в перерозподілі ризику. Більш послідовно цей підхід проявляється у визнанні того, що страхування виступає в якості спеціального соціального механізму для зниження рівня ризику приватних осіб шляхом передачі його страховику. Однак, якщо в англо-саксонській практиці не завжди проводиться чітке розходження між вищенаведеними поняттями, то у вітчизняній літературі та практиці вказана відмінність цілком очевидна.

Позиція деяких зарубіжних вчених полягає в тому, що страхування представляє собою захист точно невизначеного оціночного обсягу потреб на основі балансування ризику між страховиками та іншими учасниками страхової діяльності, а також в часі. Подібний організаційно-економічний підхід до визначення поняття страхування підтримується і деякими провідними вітчизняними дослідниками.

Так, В. І. Серебровський відзначав, що «страхування є формою розподілу між безліччю осіб майбутньої, невідомою і випадкової потреби» [581, с. 9]. Безумовно, в цьому випадку страхування виконує вкрай важливу функцію захисту від ризику. Під корисністю страхування для споживача розуміється величина страхового покриття, що купується ним за певну суму страхової премії. А корисність страхування для страховика – це прибутковість страхових

операцій.

У зв'язку з цим можна також відзначити, що, згідно з критерієм Парето, оптимальність в системі взаємин «страхувальник – страховик» досягається, коли не існує розтрата ресурсів на непотрібні цілі, тобто організаційні і цінові рішення оптимальні для обох суб'єктів взаємин.

Хоча науковець В. І. Серебровський підкреслював неможливість дати вичерпне визначення поняття «страхування», можна виділити дві основні точки зору. Згідно з першою, страхування виступає способом боротьби з можливими небезпеками; згідно з другою, страхування є механізмом задоволення потреб людей в коштах при втраті грошей або втраті (пошкодженні) майна.

Однак постає питання, наскільки вищевказані підходи співвідносяться із сутністю понять «страхування» і «страхові послуги»? В англійській мові є стійке словосполучення «to provide insurance», яке можна перекласти на українську мову як «надавати страхові послуги», так і «надавати страховку (страховий поліс)». Цілковито очевидно, що ці поняття не тотожні, саме тому необхідно чітко розмежовувати страхування і страхові послуги.

Страхові послуги ближче до поняття страхова діяльність. В юридичній енциклопедії відзначається, що страхова діяльність (страхова справа) – це «сфера діяльності страховиків із страхування, перестрахування, взаємного страхування, а також страхових брокерів, страхових актуаріїв з надання послуг, пов'язаних зі страхуванням, з перестрахуванням».

Однак, необхідно відзначити, що в науковій літературі точного визначення поняття «міжнародні страхові послуги» немає. Під міжнародними страховими послугами можна розуміти широкий комплекс послуг з надання страхового покриття від найрізноманітніших ризиків. У зв'язку з цим наведемо наукові підходи щодо тлумачення поняття «страхова послуга» (табл. 1).

Таблиця 1

Трактування поняття «міжнародна страхова послуга» в науковій літературі

Автори	Визначення
А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк, Т. С. Смовженко	Міжнародна страхова послуга представляє собою товар, який страхова компанія надає страхувальникові за відповідну плату (страхову премію).
С. С. Осадець, Т. М. Артюх, О. О. Гаманкова	Міжнародна страхова послуга – це фінансова послуга у вигляді продажу юридично оформлених зобов'язань з надання страхового захисту, яку пропонують на ринку страховики потенційним страхувальникам.
Т. В. Яворська	Міжнародна страхова послуга – це кінцевий результат діяльності страхової компанії щодо задоволення потреб клієнтів, пов'язаних із захистом їх майнових та особистих інтересів.
С. Л. Митрофанов	Міжнародна страхова послуга – це процес взаємовідносин між страховиком, страхувальником, посередником із сервісною компанією, який спрямований на задоволення потреб страхувальника в захисті майнових інтересів, завдяки перерозподілу ризику та фінансуванню відновлювальних робіт.
Л. В. Саннікова	Міжнародні страхові послуги являють собою певну групу суспільних відносин, що складаються при здійсненні страхової діяльності спеціальними суб'єктами – страховиками. З цієї точки зору під страховими послугами розуміється діяльність страхових організацій, яка не створює матеріальні блага і спрямована на задоволення потреб.
А. А. Коненков	Міжнародна страхова послуга – це здійснювана особисто або через представників (страхових брокерів і агентів) діяльність страховиків зі страхування майнових інтересів громадян і юридичних осіб, що має на меті їх захист шляхом виплати страховиком страхового відшкодування при настанні страхового випадку.

Отже, незважаючи на розмаїття точок зору з приводу визначення сутності досліджуваного поняття, міжнародні страхові послуги можна визначити як сукупність послуг з попередження і ліквідації наслідків конкретного переліку

несприятливих подій, визначених у договорі страхування, який надається страховою компанією клієнту. Основна сутність міжнародної страхової послуги полягає у відшкодуванні збитків при настанні страхової події. У найпростішому вигляді це може бути виплата грошового відшкодування, однак найчастіше її замінює цілий комплекс заходів, спрямованих на ліквідацію наслідків страхової події. Крім того, міжнародна страхова послуга може включати в себе ряд додаткових послуг, що надаються страховиками своїм клієнтам і безпосередньо не пов'язаних зі страхуванням (наприклад, включення страхувальника в дисконтну систему, юридичне і податкове консультування, не пов'язані зі страхуванням, допомога при експлуатації застрахованого майна.

Далі відзначимо, що саме в результаті взаємодії двох суб'єктів (страховика і страхувальника) виникають міжнародні страхові послуги. Тому з поняттям «страхові послуги» тісно пов'язане і поняття «страховий продукт». Деякі вітчизняні та зарубіжні науковці вважають ці терміни ідентичними за змістом. Так, у науковій праці під редакцією С. С. Осадеця запропоновано наступне визначення страхового продукту: «це комплекс цивільно-правових відносин щодо захисту інтересів громадян та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством» [582, с. 143]. Інший науковець А. М. Зубець вважає, що «страховий продукт – це набір основних і допоміжних послуг, що надаються страхувальнику при укладенні договору страхування» [583, с. 71]. Однак, дані визначення є дещо узагальнюючими і можуть характеризувати такі поняття як «страхування», «страхова послуга», «страховий продукт» у той же час не повною мірою розкриває їх сутність.

В свою чергу, з точки зору страхового права, страховий продукт – це сам договір страхування, що включає в себе страховий сертифікат і правила страхування. У той же час з економічної точки зору, страховий продукт – це товар, який може бути запропонований ринку для задоволення споживача, в тому числі й на міжнародному рівні [584, с. 664].

Дещо іншу позицію у визначенні понять «страхова послуга» та «страховий

продукт» займають вчені Т. А. Ротова і Л. С. Руденко, які зазначають, що «страхова послуга є складовою страхового продукту, який у свою чергу, є набором основних і допоміжних послуг, що надаються страхувальнику при виконанні договору страхування» [7, с 94]. Отже, у цьому визначенні поняття «страхова послуга» має другорядне значення і є похідним від поняття «страховий продукт».

Існує й протилежний підхід, висловлений вітчизняним науковцем В. В. Тринчуком, який вважає, що «страхова послуга є втіленням і практичною реалізацією конкретних продуктів страхової компанії, у зв'язку з чим вона завжди індивідуальна» [586, с. 4].

Таким чином, страховий продукт є певним набором послуг, що спрямований на задоволення потреб страхувальника в рамках договору страхування. Причому до таких послуг, крім послуг у сфері страхування та перестрахування, відносяться юридичні та організаційні послуги, що надаються в межах конкретного страхового полісу.

Слід відзначити, що відповідно до класифікації СОТ, представленої в градації секторів W/120, в групі фінансових послуг, виділяються саме страхові та пов'язані зі страховими послуги, а не страхування. Адже страхування, як економічна категорія являє собою, в першу чергу, відносини щодо захисту інтересів або угоду, а не тільки діяльність або результат даної діяльності.

Міжнародні страхові, як і інші фінансові, послуги є частиною поняття «фінансові послуги». В зарубіжній літературі фінансові послуги розуміються, як надання послуг фінансовими інститутами, або як певне збірне поняття, що включає в себе окремі різновиди фінансових послуг. Ринки послуг в цілому є одним з найбільш швидкозростаючих секторів міжнародної торгівлі. Згідно «Бізнес-путівника СОТ», торгівля послугами тільки тоді стає міжнародною, коли продавець і покупець послуги є резидентами різних країн незалежно від місця укладення угоди між ними. У зв'язку з цим, під міжнародною торгівлею послугами (у тому числі й страховими) розуміють поставку послуг чотирма можливими способами:

- 1) одним учасником торгових відносин іншому, що знаходиться на території іншої держави;
- 2) на території одного з учасників торгових відносин при переміщенні на цю територію іншого учасника;
- 3) постачальником послуги в разі комерційної присутності на території іншої держави;
- 4) постачальником послуги в разі присутності його представників на території іншої держави.

В якості специфічної особливості міжнародної страхової послуги можна виділити те, що її одночасно можна віднести і до розряду споживчих послуг, і до розряду фінансових послуг. Споживчий характер міжнародної страхової послуги полягає в тому, що страхувальниками (покупцями страхової послуги) виступають громадяни і юридичні особи, які купують цю послугу для власного невиробничого споживання. Клієнт страхової компанії витрачає на покупку страхового продукту частину свого доходу. Тим самим він відмовляється від інших альтернативних шляхів його використання (купівля інших товарів і послуг, заощадження і накопичення та ін.).

Міжнародний страховий бізнес генерує фінансові послуги, які не можна оцінити негайно. Іншою істотною відмінністю діяльності міжнародних страхових компаній від, наприклад, виробничих є ціноутворення. Так, на підприємстві на ціну продукту здійснює вплив рівень заробітної плати, вартість сировини і обладнання, тарифи на електроенергію. В свою чергу, в міжнародному страхуванні розрахунок вартості страхової послуги здійснюється за допомогою актуарних розрахунків, на основі теорії ймовірності, законів статистики, законів великих чисел. Наприклад, при визначенні страхових тарифів зі страхування життя найважливішу роль відіграють таблиці смертності, а також статистичні дані про тривалість життя чоловіків і жінок. Отже, при визначенні ціни страхової послуги необхідно враховувати тривалі терміни дії страхових продуктів і можливе настання страхового випадку, яке вимагатиме негайних виплат.

Міжнародна страхова послуга має споживчу вартість і вартість. Споживча вартість страхової послуги полягає в забезпеченні страхового захисту. Страховий захист полягає в знятті ризику із страхувальника. У разі настання страхового випадку цей страховий захист матеріалізується в формі страхового відшкодування або страхового забезпечення. Вартість міжнародної страхової послуги, або її ціна, виражається в страховому внеску (премії), який страхувальник сплачує страховику. Страхова премія встановлюється при підписанні договору страхування і залишається незмінною протягом терміну його дії, якщо інше не обумовлено умовами договору. Премія обчислюється щодо певної бази, в якості якої виступає страхова сума за договором.

Слід зазначити, що міжнародним страховим послугам, на відміну від товарів та інших послуг, притаманні певні характеристики, які можна умовно поділити на загальні та специфічні (рис 1).

Таким чином, міжнародна страхова послуга – це специфічний товар, пропонований на страховому ринку. Підсумовуючи, слід відзначити, що міжнародна страхова послуга є комплексом дій страховика і страхувальника, спрямованих на задоволення майнового інтересу страхувальника при настанні страхового випадку і отриманні страховиком прибутку.

Далі розглянемо наукові підходи щодо класифікації міжнародних страхових послуг. Так, існує думка, що всі міжнародні страхові послуги можна поділити на три групи: 1) міжнародні страхові послуги в сфері майнового страхування, метою яких є відшкодування збитку, нанесеного власності страхувальника при настанні страхового випадку; 2) міжнародні страхові послуги в сфері особистого страхування, які передбачають виплату обумовленої суми у разі випадку пов'язаного з ризиками особистого походження (життям, здоров'ям, працездатністю та пенсійним забезпеченням) і який спіткав страхувальника або застраховану особу;

Рис. 1. Загальні та специфічні властивості міжнародних страхових послуг

3) міжнародні страхові послуги в сфері страхування відповідальності, які забезпечують відшкодування збитку третім особам за завдану страхувальником шкоду їх життю, здоров'ю або майну [587, с. 304].

З точки зору інших вчених до основних міжнародних страхових послуг відносяться:

- 1) послуги із особистих видів страхування (страхування життя, страхування від нещасних випадків, медичне та пенсійне страхування);
- 2) послуги із загальних (ризикованих) видів страхування (страхування майна юридичних та фізичних осіб, страхування сільськогосподарських ризиків,

страхування підприємницьких та технічних ризиків, страхування фінансово-кредитних ризиків, автотранспортне страхування, морське й авіаційне страхування);

- 3) послуги добровільного страхування;
- 4) послуги обов'язкового страхування;
- 5) посередницькі страхові послуги;
- 6) послуги з перестрахування.

Більш повною класифікацією міжнародних страхових послуг є класифікація українського вченого О. Ф. Філонюка, який запропонував поділ міжнародних страхових послуг за критеріями, які представлені на рис. 2.

Далі розглянемо досвід класифікації міжнародних страхових послуг в ряді держав. Так, в Китайській Народній Республіці, згідно Закону «Про страхування», набір страхових послуг страхової компанії ділиться на:

- 1) страхування власності, включаючи страхування втрати власності, страхування відповідальності та кредитне страхування;
- 2) особисте страхування, включаючи страхування життя, страхування здоров'я і страхування від нещасних випадків.

У Європейському Союзі, згідно директивних документів, страхування поділяється на сфери: life та non-life (табл. 2).

У США виділяються наступні типи міжнародних страхових послуг:

- 1) комерційне страхування – страхові послуги для корпорацій, компаній і організацій;
- 2) майнове страхування для громадян (автомобілі, нерухомість, інші види майна);
- 3) приватне страхування для громадян (страхування життя, здоров'я, медичне, пенсій, накопичувальне).

Рис. 2. Класифікація міжнародних страхових послуг

Таблиця 2

Види міжнародних страхових послуг в Європейському Союзі

Сфера	Типи страхових послуг
Life	– страхування життя; – страхування на дожиття до певного віку; – страхування на випадок смерті (змішане); – страхування на випадок шлюбу і пологів; – пенсійне страхування; – додаткове страхування життя; – страхування від травм, включаючи непрацездатність; – страхування на випадок смерті (інвалідності) в результаті нещасного випадку або захворювання.
Non-life	– страхування від нещасного випадку і профзахворювання; – страхування транспорту (наземного, залізничного, водного, авіатранспорту); – страхування вантажу, багажу, товару; – страхування збитку від вогню і стихійних лих; – страхування цивільної відповідальності за експлуатацію транспортного засобу та відповідальності перевізника; – страхування загальної цивільної відповідальності; – кредитне страхування; – страхування застави; – страхування фінансових витрат; – страхування юридичних витрат.

Отже, узагальнення досвіду функціонування національних страхових ринків показує різноманіття видів міжнародних страхових послуг. У вітчизняній практиці міжнародні страхові послуги, базуючись на законодавчих рішеннях, розвиваються відповідно до запитів споживачів та впровадженням fin-insurance.